

Oremus of de wizzel noar de toukomst

As wie t over dialekten hebben, is n voak geheurde klacht, dat dij stoadegaan uutstaarven. Dat heuren we tegenwoordeg, mor dij klacht wordt al desennia laank uutsproken. Over t algemeen kinnen we zeggen dat de lu, dij in n gemeinschop opgruid binnen woarin t dialekt domineerde, tot n aal groter wordende minderheid beheuren. Vrouger was t hail normaal dat t Nederlands allind mor schrieftoal was, dij op school leerd wer en dij doarom ook inkeld op school sproken wer. t Mondelinge gebruik van t Nederlands wer voak tot de klas bepaarkt. Mor wie konstateren al laank, dat aal meer lu, in hou langer hou meer situoatsies, de standoardoal, t ABN, bruken. Kinder worden zelden in t Grunnegs grootbrocht. Dij leren t dialekt nait meer. Doaruut kinnen wie min of meer konkluderen, dat over ain à twij generoatsies t dialekt uutsturven wezen zel. Veur alle dudelheid, zulf spreek ik aaltied over streektoal, omreden dialekten voak verainzulvegd worden mit plat en boers. Streektoal dut veur mien gevuil meer recht aan d'identiteit en d'emootsionele weerde dij t vertegenwoordegt.

Der binnen vanzulf ook verschaaiden invlouden op de dialekten. t Onderwies, de media, de tougenomen mobiliteit van de bevolken en d'invlood van d'import, lu dij in de mainste gevallen allind Nederlands spreken. En wees eerlek lu, t dialekt wordt in aal minder situoatsies, bie aal minder gelegenheden sproken, omdat t gain of geringe moatschappelke stoatus het. Ook de dialekten zulf veraandern onder invlood van t Nederlands. Aal meer elementen uut de standoardoal sloepen in de dialekten en dij worden as t woare van binnen uut aanvreten en uuthold. De zuvere dialekten heuren we nog van dreestekkers, emigranten en toalpuristen.

Wat veur dialekten in t algemeen geldt, geldt ook veur t Grunnegs, onze streektoal dus. Der wordt wel ais zegd dat, as n dialekt verdwient, men der teneelstukken in opvoeren gaat. n Schier fenomeen, mor dit is meer in de sfeer zo as westerlingen voak tegen t Grunnegs aankieken: as je der mor om laggen kinnen. t Wordt din ook neudeg tied om t Grunnegs as n volweerdege toal, lees streektoal, te beschaauwen en te behandeln.

Gelukkeg is men tot bezinnen kommen en is men overgoan tot n serieuze aanpak van t Grunnegs. Mit verschaaiden initiatieven is men dounde om onze streektoal nij leven in te bloazen. Der binnen bieveurbeeld her en der schrieverskringen, der worden kerkdainsten holden, der worden kurzuzzen geven en der worden aigentiedse laidjes schreven en opnomen. Boetendes worden der in verschaaiden gemainten in de verschillende regio van ons pervinzie schriefwedstrieden organizeerd. Zo kin elk in zien of heur aigen streektoalvariant verhoalen en gedichten insturen. t Niveau van d'inzendens is wizzelnd, en as je de bekwoamheid van de schrievers bekieken m.b.t. de spellen en grammoatikoal, din krieg je over t algemeen troanen in d'ogen. Of t nou t Hogelandsters, t Oldambtsters, t Westerketaaiers of t Veenkelonioals is, t bliekt elk moal weer dat de spellensbekwoamheid en de kennis van de grammoatikoal veul te wensen over let. En dit ondanks de tot nou tou georganizeerde kurzuzzen, geven deur vrijwillegers en spesioal doarveur opgelaaide dosenten. Ligt t aan de dosenten, ligt t aan t kurzusmaterial, is t n kombinoatsie van baaide of is der meer aan de hand?

In aal de kurzuzzen dij *ik* tot nou tou geven heb, ston ain vroag elk moal sentroal: "Wat is nou ainglieks *goud* Grunnegs?" n Legitieme vroag, omreden t in t Grunneger laand, veur wat betreft de spellen, gain koekoek ainzang is. Elk schient zien aigen variant belangriek, zo nait t belangriekst te vinden. Word doar as kurzist mor ais wies uut. t Doezelt joe veur d'ogen en je hebben t gevuil de wereld veur n doedelzak aan te kieken. Woorden as: mörn, dareg, monnen, eem, oaf, vonnen of honnerd kom je in verhoalen en gedichten tegen. Je kinnen joe ofvroagen welke spellensregels hierveur gelden. Of is t meer n fonetische schriefwieze? Veur alle hier bovengenuimde woorden binnen ja ook aandere varianten: mörgen, daarteg, mouten, even, òf, vonden, honderd. t Antwoord op de vroag: "Wat is leesboarder en leerboarder?" liekt mie nait stoer. Dit criterium is ain van de drij uitgangspunten dij sinds 1984 veur onze spellen hanteerd worden en dij ook as zodoaneg vermeld worden in t buutswordenboukje van Siemon Reker.

Doaruut veurt komt t utgangspunt dat de spellen van t Nederlands zoveul meugelk volgd wordt. t Daarde utgangspunt is dat vrij algemain gangboare Grunneger gewoontes volgd worden. In t zulfde buutswuordenboukje (eerste druk 1988) kin je al lezen dat n Grunneger wuordenliet n wens veur de toukomst is. Wie binnen roem 20 joar verder en dij wuordenliet is der nog nooit kommen. Zugt gain ain de neudzoak doarvan in, of is men bang dat de gesettelde streektuolschrievers in de gedienen vlaigen? Is der gainent dij zien of heur haals uutsteken duurt? Is men bang veur mekoar?

De spellen in t buutswuordenboek van Siemon Reker is zoveul meugelk oriënteerd op de algemain gangboare regels uut 1984, mit respekt veur tradietsies en mit veul ruimte veur de varianten. Dit les-te, “*veul ruimte veur varianten*” legt de zwakhaid van onze spellen en dus ook van onze streektuol bloot.

Hier kinnen allind mor de Grunneger autochtonen mit uut de vouten. Lu dij nait mit t Grunnegs groot worden binnen, kommen terecht in n oerwoud van toalvarianten, woarin ze zich mit zwait veur de kop van lioan noar lioan perbaaiern te slingern, en elk mor weer tot de konkluzie kommen, dat goud dele doalen n haile toer is. Der binnen zoveul ondudelheden, onindege meugelkheden en onverkloarboare uutzunderns. En willen ze ais n moal n oap uut de boom schaiten, din bliekt dat ze de verkeerde piel uut de veul te roeme koker trokken hebben. Dat is gain nuigen om joe in t Grunnegs te verdai-pen.

Gezond verstand zegt ons dat de streektuolvarianten langzoamaan verdwienen. Lu dij ze nou nog bruken, kommen uut tied en veur de nije streektuolgeïnteresseerden is t onbegonnen waark om as nijkommers aal dij verschillen te leren. Kinder binnen der al hailendaal nait mit daind. As wie willen dat t Grunnegs as schrieftuol mor ook as spreektuol overleeft, din mout ter ain spellen en grammoa-tikoa kommen: **t ABG**. In de spreektuol zellen de varianten veurlopeg gangboar blieven, doar is niks mis mit. Vershillen zellen heurboar blieven, mor stoadegaan gaat ook dij aal meer over noar t ABG. Boetendes, hoeveul wuorden uut t Nederlands hebben zich al nait nuzzeld in t Grunnegs en houveul Grunneger wuorden worden al nait vernederlandst? Denk bievubbeld aan: langzoamaan i.p.v. stoa-degaan, vergoading i.p.v. vergoadern, gebrukelek i.p.v. gebrukek, proatte i.p.v. pruit.

t Binnen logische gevolgen van de twijtoaleghaid woarin de lu in de Grunneger gemainschop opgrui-en. n Toal leeft, zo ook t Grunnegs. En gelukkeg is t zo, dat t Nederlands en t Grunnegs nog noast mekoar bruukt worden en dat n dail van de Grunnegers nog aal twijtoaleg is. De jongere generoatsie echter, is veur n groot dail aintoaleg en sprekt allind mor de standoardtuoal. Doarvan is n klaain dail nog in stoat t Grunnegs te verstoan. Hiervuur klimmen de grootolders nog wel ains op de barrikoa-den, omreden t zol toch schaande wezen as lutje Kevin en beudel Sharon gain Grunnegs verstoan konden. d’Olders van t jonkgoud doarentegen, vinden t nait neudeg om mit heur kinder Grunnegs te proaten.

Mor vrouger is nait meer. De tied van t stoommesien hebben we al laank achter ons. d’Ollen worden mui en de streektuoal mit heur. Wie mouten doarom in de toukomst kieken. Wie mouten veuruut, want mit veuruutgang beriek je goie zoaken, stilstand is reden om joe zörge te moaken.

Mor as d’inzet van opoe en opa d’ainege streektuoal-injeksie is dij wie de kinder mitgeven, is der gain hoop meer veur de toukomst van t Grunnegs. Der mout meer gebeuren. Wie mouten ons richten op dij kinder, mor ook op de volwazzenen. Bie baaide is veul winst te behoalen as t ter om gaat intez-ze veur de streektuoal te ontwikkeln. n Netuurlek aanbod is der in wezen nait. Wie mouten aanbod kreëren. Boetendes hebben kinder het veul te drok mit de nije sosioale media, zai kommen nait van-zulf op sites woar t Grunnegs aan bod komt. Doarveur is echter neudzoakelk dat we kommen tot **t ABG**: t Algemain Beschoafd Grunnegs. De vraag: “Wat is nou goud Grunnegs?”, mout ainglieks nooit meer steld worden huiven. Want zeg nou zulf: as ie n vrumde toal leren willen, din richten ie joe op de standoardtuoal en nait op de vershillende varianten doarvan. Dat komt loater wel, as ie doar nog tied

en interezze veur hebben. Ie kommen in toeze as ie veur ain begrip meerdere woorden leren mouten. Denk bievubbeld aan: kraant – kraante – kraande – krant. (Of zeggen ie veur t gemak *t dagblad?*). Der mout n geschikt aanbod kreëerd worden dat voldut aan nije standoards: leerboar en leesboar, uitdoagend, uutneudegend, nije-media-proof, begriepelk, aigentieds en doardeur aansprekend. De tied dat d'ollen aanpeerdjeders binnen, is bienoa west. t Wordt langzoamaan duuster in streektoal-land en der vaalt n schare over de toukomst. Willen we weer licht zain din mout ter nou wat gebeuren. Je mouten nou t heft in handen nemen.

Körtom:

- 1) Onze streektoal mout meer leesboar en leerboar worden.
- 2) t Nederlands is t utgangspunt (en nait *De spellen van t Nederlands wordt zoveul meugelk volgd*).

Hou mout dat in de praktijk?

De regels veur waarkwoordvervouggen kinnen bieveurbeeld als volgt luden:

- Waarkwoorden kriegen in de verleden tied –te of –de, net as in t Nederlands.
- Der vindt gain klinkerveraandern ploats as dat in t Nederlands ook nait t geval is, ook al was dat oorspronkelk wel zo.
 - proaten – proatte i.p.v. pruit
 - huiven - huifde i.p.v. hof
- Klinkerveraandern blift as dat in t Nederlands ook t geval is.
- Ook in de tegenwoordege tied beholdt de 2de en 3de persoon enkelvoud din de klinkerveraandern.
 - bedraig – bedrogt – bedroog
 - dou – dust – dee
 - droag – dragst – druig
- Wederkerende waarkwoorden kriegen in de 3de persoon “*zich*” net as in t Nederlands.
 - hai gef t zich wonnen
 - hai het zich wossen
 - zai het zich vergist

Veul jonge Grunnegers doun t al zo. Zai hebben nooit leerd welke Grunneger waarkwoorden wel of gain klinkerveraandern kriegen. Zai goan uut van t Nederlands.

Veur de streektoalfanoaten, dij heur aigen variant belangriek of t belangriekst vinden, zal t wel even slikken wezen. Mor dat binnen nou net de lu dij over 25 joar gain biedroage meer levern (of levern kinnen) aan t Grunnegs. Zai droagen doarom n belangrieke verantwoordelkhaid en dainen de toukomst van t Grunnegs nait as ze hangen blieven in olle opvattens en starhaid. Der binnen genug re-dens te bedenken om t nait te dou, mor der binnen minstens zoveul te bedenken om t wel te doun. d'Insteek mout doarbie wezen, dat ter in eerste instantsie over d'overainkomsten proat wordt. Din heb je al 95% van t Algemein Beschoafd Grunnegs in beeld. Dij leste 5% is der om mit gezond verstand en mit in acht nemen van de hierboven gestelde utgangspunten tot overainstemmen te kommen.

t Is n begun en de utgangspunten en regels mouten nog definitief vaststeld worden. Ain van de belangriekste utgangspunten is om, as t even kin, zo stoef meugelk bie t Nederlands te blieven. Allind din is der n toukomst veur t Grunnegs en krieg t dij de woardenen dij ze verdaint. t Grunnegs mout

echter gain vak worden in t onderwies. Loat t onderdail wezen van t aanbod veur kunst en kultuur. Om n volweerdeg aanbod te worden, mout t wel leesboar en leerboar wezen. En doarveur is **t ABG** onmisboar.

Toalen verdwienen aal mor deur, das n netuurlek proses net as t uutstaarven van soorten. t Proses wordt versneld deur globaliseren, telekommunikoatsie en ekonomische neudzoak. Mor toalen gruien, ontwikkeln zich en vernijen deur interaksie mit aandere toalen. Dat geldt ook veur t Grunnegs.

Mor de Grunneger wereld is nait bepoald ainsgezind en nog minder veuruutstrevend. Elk trekt zien of heur aigen plan. Boetendes is der veul hoat en nied en worden doardeer de krachten nait bundeld. Of is elk bange dat t oremus wordt? Deur t onnatuurlek in stand holden van de varianten, deur doar nog aal veul energie in te steken, deur t opzetten van d'ain tegen d'aander, deur te trots te wezen op AIN dail van t Grunnegs, ondermien je t Grunnegs op zich. Ain groot blok ies smelt langzoamer as 5-6 klaaine iesblokjes mit soamen t zulfde volume. De totoale invloud van boeten op de klaaintjes is veul groter as op de grode. Doarom wordt t tied veur oremus:

Omaandern
Rezeltoat
Eerns
Moutwaark
Uur van de woarhaid
Slietvasteghaid

Hikhakken over de verschillen is verspilde energie. d'Insteek mout wezen: wat binnen d'overainkomsten? Dat is al veur 95% de boazes veur **t ABG**. Dij leste 5% vragt wil en deurzettensvermogen van lu dij der veur goan. Wachten betaikent t aal verder ofkaalven van de verschillende varianten en doarmit de teloorgang van onze streektoal.

Wel wil doar nou verantwoordelk veur wezen? Ik nait. Vandoar t dringende advies: kom zo snel meugelk tot **t ABG**.

Eltje Doddema
19 maart 2011

www.eltjedoddema.nl